

OCAK 2007 / SAYI 286 / 2 YTL (KDV İÇİNDE)

Hürriyet

GÖSTERİ

SANAT EDEBİYATI

Behçet
Necatigil'in
şairlerine
holografik
bakış

İdil Biret yazdı:
Andre Gide'in
'Chopin Üzerine Nottlar'

Şerhiye Sicilleri'ni
artık herkes
okuyabilecek

Türk Edebiyatçıları
ve Kültür Adamları
Ansiklopedisi

Yeni yapıtlarıyla
Osman Şahin ve
Hüseyin Atabaş

Aziz Nesin'in
göstergebilimsel yorumu

İkinci Yeni ve Sait Faik

Erotizmin sınırlarında
dolaşan şair: Cemal Süreya

İki süper ilk film:
Dondurmam Gaymak
ve İki Süper Film Birden

Tanpınar'ın şairane tarihi:

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi

Karacaoğlan'ın şiirlerinde imgeler

MUHARREM KAYA

Türk halk şiiri, sanat açısından hep alt seviyede görülmüş, divan şairlerinden günümüz şairlerine kadar bu bakış etkisini sürdürmüştür. Divan şairleri, yazdıkları tezkirelere âşık edebiyatı temsilcilerini ya hiç almazlar ya da sadece 'kalem şuarası' adı verilen saz çalmayı bilmeyen, yer yer divan şairlerine öykünen birkaç şaire yer verirler. Divan şairlerinin, halk şairleri hakkında aşağılayıcı ifadeler kullandıkları da görülür. (1) Tanzimat edebiyatında da halk edebiyatına karşı ikili bir tavır takınılır. Mesela **Ziya Paşa**, önce **'Şiir ve İnşa'** makalesinde bizim öz şiirimizin halk şiiri olduğunu, onu örnek almamız gerektiğini yazar; daha sonra **'Harabat'**ın mukaddimesinde halk şairlerinin şiirlerini "eşek anırması" şeklinde nitelendirir. (2)

Türk milliyetçiliğinin güçlenmesi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin meşruiyetini halka dayandırmak istemesi sebebiyle Türk halk edebiyatı, örnek alınmaya, dil ve hayal dünyasından yararlanılmaya başlanır. Fakat Batı Avrupa edebiyatlarının etkisinin güçlendiği 1940'lı ve 1950'li yıllarda halk edebiyatından uzaklaşılır. Hatta 1956'da **Cemal Süreya**'nın **'Folklor Şiire Düşman'** başlıklı denemesinin (3) yayınlanmasıyla günümüze kadar gelen (4) bir tartışma başlar. Bu tartışmalarda da yine halk şiirinden çağdaş şairlerimizin yararlanıp yararlanamayacağı konusu ele alınır, arka plânda da halk şiiri geleneğinin sanat sayılıp sayılmayacağı tartışılır.

ŞİİR DİLİ VE İMGE

Halk şiirinin sanat sayılıp sayılmayacağı konusuna geçmeden önce şiir sanatı malzemesinin dil olması sebebiyle **şiiir dili** ile **standart dil** ayrımından bahsetmek gerekir. Standart dil ya da genel dil ile şiir dili ayrımından, dil bağlamında bahseden kişi **Roman Jacobson**'dur. **Jacobson**, **Ferdinand de Saussure**'ün **'Genel Dilbilim Dersleri'**nden hareketle genel dilin, iletişim işlevinden dolayı gösterileni, yani nesneyi ve anlamı; şiir dilinin ise göstereni, yani kelimeyi ön plâna aldığını belirtir. Şiir dili **metafor** (istiare, eğretileme), **metonimi** (mecaz-ı mürsel, düz değişmece) ile meydana gelir. Buradan hareketle anlamı öne çıkardığı için nesir dilinin 'kavram'a, şiir dilinin ise 'kelime'ye dayandığı ileri sürülmüştür. (5) **Sembohistler** bu noktada şiirin, anlamı geri plâna itip **imgeyi** ön plâna geçirdiğini, hatta şiirin imgelerle yazıldığını belirtmişlerdir. Edebiyat teorisiyle uğraşan bazı estetikçiler de benzetme ve istiarenin bile **imgenin** kapsamı içinde yer alması gerektiğini iddia etmişlerdir. (6) Bu sebeple **imge**, **şiirin asil unsuru**dur.

İmgenin ne olduğu sorusuna çeşitli cevaplar verilmiştir. En genel tanımı şöyle yapılabilir: İmge, insanın yaşantısından kaynaklanan duyguların geride kalan temsilcileridir. Psikoloji ve estetik alanında çalışanların imgeleri, çeşitli sınıflandırmalara tabi tuttukları görülür. Bunlar tatma, koklama, dokunma ve basınç duyusuyla, hareket ve hareketsizlikle, seslerin renk hayalleri canlandırmasıyla, renklerle ilgili imgeler olabilir. Bir duygunun başka bir duygu halinde belirlediği imgeler de bulunabilir. (7) Fakat imgeyi sadece görüntüye dayalı bir unsur

olarak görmemek gerekir. İmge, "kişinin, gözlemlediği, algıladığı nesnelere, olaylar ve nitelikleri kendi zihninin süzgecinden geçirerek oluşturduğu, şiire aktardığı tasarımlar"dır. (8)

Şiir kuramında imgenin bu derece önemli olması sebebiyle, yazının bundan sonraki bölümlerinde, halk şiirinde de imgenin ne ölçüde ve nasıl kullanıldığı âşık edebiyatının önemli bir temsilcisi olan **Karacaoğlan**'ın şiirlerinden örneklerle tespit edilmeye çalışılacaktır.

KARACAOĞLAN'IN ŞİİRLERİNDE İMGE

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan **Karacaoğlan**, âşık edebiyatının en önemli şairlerindedir. On altıncı yüzyılda Çukurova'da yaşamış ve sanat gücüyle etkilediği kendinden sonra gelen âşıklara kendi mahlasını vermiş, böylelikle **"Karac'Oğlan geleneği"** oluşmuştur. (9) Âşık edebiyatında dörtten fazla Karacaoğlan tespit edilmiştir. Bunlar içinde on yedinci ve on dokuzuncu yüzyılda Azerbaycan'da ve Yozgat'ta yaşayan Karacaoğlanlar da vardır. **Radloff**'a göre Karacaoğlan Belgratlıdır. (10)

Karacaoğlan, şiirlerinde yaşadıklarını, hissettiklerini coşkun bir şekilde dile getirmiştir. Gurbet, sula, aşk, tabiat şiirlerinde sıkça kullandığı temalardır. Tabiat içindeki konar göçer Türkmen aşiretlerinin yaşayışı, tabiat sevgisiyle birleşir. Karacaoğlan'ın sevdiği kızlar, yaşadığı çevredeki canlı, somut, kendisinin aşkına karşılık veren güzellerdir. (11)

Karacaoğlan sevgilisinin gidişi üzerine pınarın ağlamasını, hüsn-i talih sanatı yaparak bir imge haline dönüştürmüştür:

**Karac'oğlan gene coştı, bulandı;
İnip aşkın deryasına dolandı;
Güzel gitti, diye pınar ağladı;
Acıdı yüreğim, yandı pınara** (12)

Şair sevgilisine duyduğu hasretin ancak ölümlle biteceğini, ak göğsün üstüne çıkar dikenini bitmesi şeklinde bir imgeyle dile getirir:

**Hadini de Karac'oğlan hadini;
Aramazlar gurbet il'e gidini,
Ak göğsün üstünde çakır dikenini
Bitmeyince, gönül yârdan ayrılmaz** (s.5)

Âşığın, sevgilisinden ayrı düşmesi ihtimali karşısında, onu himayesi, kontrolü altına almak istemesi, avcı, yarıcı bir kuş olan şahinin balabanı yakalaması imgesiyle verilmiştir:

**Ak kolların sala sala yürüyen,
Nasıl getireyim seni ele ben?
Ben şahân olsam da sen bir balaban
Alsam çırnağuma, çıksam yola ben.** (s.6)

Sevgilinin güzelliğini belirtmek için çeşitli kuşlara, ceylana benzetmeye dayalı imgeler de kullanılır:

Ak kuğular sökün etti yurdundan (s.7)

(...)

**Dedim: "Akça ceyran gölde ne gezer?"
Al kınalı keklük indii pınara.** (s.7)

(...)

Sanın akça ceran bir çölde gezer

San kınalı keklik indî pınara (s.8)

Karacaoğlan, sevgilisinden ayrılmasına sebep olanlara acı çekmeleri, ağlamaları için gözyaşı mürekkebi, kırpık kalemiyle ayrınk defterine yazı yazmaları imgesiyle beddua eder:

Karac'Oğlan der ki: Yalandır yalan

Aldatıp yarımı elimden alan.

Gözyaşın mürekkeb, kırpığın kalem,

Ayrılık defterin yaz uğrun uğrun (s.10)

Âşık, sevgiliyi anlayanın, onun kıymetini en iyi bilen kendirisi olduğunu, başkalarına gitmemesi gerektiğini anlatmak için, altın ve sarraf imgesini kullanır:

Sen altunsun, ben kıymatın bilirken,

Yâda bozdurmağa merâmın nedir? (s.11)

Sevgilinin beyaz teni, şairde güneşin doğması gibi bir etki uyandırmıştır. Sevgilinin güzelliği bu güçlü imgeyle pekiştirilmiştir:

Ay doğup da şafak atmakta sandım,

Meğer yarın düğmeleri çezilmiş. (s.12)

Şair, sevgiliye ulaşamamayı anlatmak için yollara kar yağması şeklinde bir imgeyi kullanmıştır:

Aşam, dedim, aşamadım başından;

Yağyor yollara kar, benim için. (s.13)

Sevgilinin, âşığa karşılık vermemesi ise avcı kuşun avını vermemesi imgesiyle belirtilmiştir:

Şahan küçük amma, vermez avını;

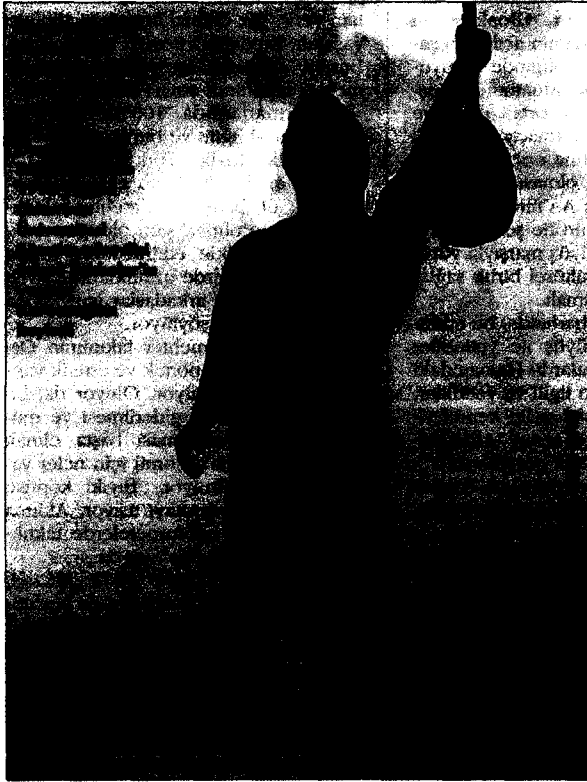
Sen crittin yüreğimin yağın. (s.17)

Âşık, sevgilisinin etrafındaki rakipleri, sevdiğinin üstünde uçan kuşlar imgesiyle anlatmıştır:

Sevdiğim üstünde uçan kuşların

Tutup kanatların kirmaya geldim. (s.18)

Sevgiliyle birlikte olmak cennete gitmektir. Şair bunu şu imgeyle dile getirir:

Göğsün cennet, koynun uçmak, dediler;

Hak nasib ederse görmeğe geldim (s.18)

Âşık, sevgilisinin eskisi gibi yüz vermemesini güldeki diken imgesiyle anlatır:

Ala gözlerini sevdiğim dilber,

Niçin benden ay yüzünü döndürdün?

Yoksa hizmetinde kusur mu koydum,

Niçin gül dalına hâri kondurdun? (s.22)

Âşık sevdiği kadına ilgisinin olduğunu kumaş yükünün dost köyünde açılması imgesiyle dile getirmektedir:

Ala gözlerini sevdiğim dilber,

Sana bir tenhâda sözüm var benim.

Kumaş yüküm dost köyüne çezildi,

Bir zülfü siyaha nâzım var benim. (s. 24)

Âşık, sevdiğinin mağrur halini, yüksekte uçan gözleri dumanlı kuğu imgesiyle belirtir:

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Söyle, güzellerin mâhu isen de.

İndirirler seni yüksek havadan,

Gözleri dumanlı kuğu isen de. (s.26)

Karacaoğlan, sevdiğini alt etme, onu ele geçirme isteğini Tuna'nın seline köprü kurmak imgesiyle anlatır:

Üstüne de yüksek köprü kurarım,

Geçerim Tuna'nın seli isen de. (s.26)

Görüldüğü üzere Karacaoğlan'ın şiirlerinde imge önemli bir yere sahiptir, ayrıca bir kitabın hacmini dolduracak imge örnekleri de bulunabilir. Karacaoğlan, somut gözlemlere, tasvirlerle dayalı imgeleri kullanmaktadır. Özellikle duygularını ifade etmekte, sevgilinin özelliklerini belirtmekte orijinalliği yakalamak için imgeye yer vermektedir. Böylelikle Karacaoğlan'ın şiirleri yüzyıllar boyunca okunmuş, âşık edebiyatının güçlenmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir.

Sadece Karacaoğlan'ın değil pek çok halk şairinin şiirlerinde imge yer alır. Karacaoğlan'ın şiirlerinde şiir sanatının temel unsurlarından biri olan imge kullanılmıştır ve halk şiirinin sanat sayılması için de bu şart fazlasıyla yerine getirilmiştir. Hem halk hem de divan şiiri geleneğinden Yahya Kemal, Hilmi Yavuz gibi şairlerin yararlanarak, geleneği dönüştürerek modern şiir üretmeleri ise bir başka yazının konusudur.

Muharrem Kaya: Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

- 1) Erman Artun, 'Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı', Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s.87.
- 2) Ahmet Hamdi Tanpınar, '19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi', Çağlayan Kitabevi, 6. baskı, İstanbul, 1985, s.335.
- 3) Cemal Süreya, 'Folklor Şiire Düşman', Can Yay. İst., 1992, s.23-26.
- 4) Bu konuda yapılan en son tartışma için bakınız: Baki Asiltürk, 'Folklor Modern Şiire Hâlâ Düşman', Hürriyet Gösteri, sayı: 231, Aralık 2001, s. 25-26; Yücel Feyzioğlu, 'Folklor Şiire Düşman mı?' Hürriyet Gösteri, sayı: 240, Ağustos 2002, s. 44-46.
- 5) Necla Aytür, 'Şiir Dili', Kuram, sayı:1, Ocak 1993, s. 43-46; Hilmi Yavuz, 'Şiir Dili ve Reklam Dili 1, 2', Zaman gazetesi, 15.5.2002, 22.5.2002, s. 17.
- 6) René Wellek, Austin Warren, 'Edebiyat Teorisi', çev. Ömer Faruk Hıyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993, s.162.
- 7) Wellek-Warren, a.g.e., s. 161.
- 8) Doğan Aksan, 'Halk Şiirimizin Gücü', Bilgi Yay., Ank., 1999, s. 60.
- 9) İhan Başgöz, 'Karac'Oğlan', Cem Yayınevi, 1984, s. 11-48.
- 10) Artun, a.g.e., s. 240-243.
- 11) Başgöz, a.g.e., s. 15-27.
- 12) Karacaoğlan, Haz.: Müjgan Cunbur, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.7. Bundan sonraki sayfa numaraları bu eserdir. ■